

Л.О.Зашкільняк (Львів)

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ У ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В XIX – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX ст.»

Науковий захід відбувся 28–29 вересня 2010 р. в мальовничому курортному селищі Брюховичі неподалік від Львова, і став четвертим етапом реалізації програми досліджень Міжнародної дослідницької групи (МДГ) «Історія – ментальність – ідентичність. Місце й роль історії та істориків у житті українського і польського народів у XIX й XX ст.». Групу було створено в 2007 р. вченими зі Львова та Жешова, котрі того року завершили виконання попереднього проекту – «Багатокультурне історіографічне середовище Львова у XIX і XX ст.»¹. Нову програму за участю науковців із Києва, Дрогобича, Харкова, Черкаса, а також Познані, Лодзі й Варшави було вирішено присвятити складній і важливій проблематиці взаємодії історичних знань, суспільної свідомості та ідентичності українського й польського народів у модерну добу. Передбачалося провадити дослідження впродовж п'яти років зі щорічними звітами про здійснену роботу на міжнародних наукових форумах. Як і в попередньому проекті, 2007 р., було створено координаційний комітет МДГ та визначено координаторів з української й польської сторін – професорів Л.Зашкільняка (Львів) і Є.Матерницького (Жешув). До виконання програми було залучено групу істориків та культурологів зі Львівського, Дрогобицького, Тернопільського, Івано-Франківського, Жешувського, Познанського, Лодзинського, Варшавського, Гданського університетів, а також запрошено вчених з інших наукових центрів України й Польщі. Попередні етапи роботи МДГ із залученням дослідників-гуманітаріїв із цих та інших держав відбувалися на наукових конференціях у Жешові (2007 р.), Познані (2008 р.) і Лодзі (2009 р.). Їх результатом стали чергові видання матеріалів під загальною назвою «Історія – ментальність – ідентичність» (дотепер вийшло два томи – документи форумів у Жешові й Познані, готується до друку том лодзинського 2009 р.)².

Львівську конференцію організували Український інститут національної пам'яті, Львівський національний університет імені І.Франка, Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАНУ і Жешувський університет імені королеви Ядвіги. В роботі форуму взяла участь близько 50 вчених із провідних наукових осередків України та Польщі. Географія учасників охоплювала понад 20 міст обох країн. Серед делегатів переважали історики, але були також соціологи, культурологи й літературознавці.

Організатори прагнули піддати глибокому аналізу історичну свідомість, що функціонувала у культурах українського та польського народів, а також чинники, котрі сприяли її формуванню й трансформаціям. Робота конференції проходила в рамках одного круглого столу («Історична пам'ять як явище суспільної свідомості»), трьох пленарних і трьох секційних засідань.

Під час відкриття форуму його учасників привітали перший заступник голови Українського інституту національної пам'яті (УІНП) проф. *В.Кривошея*, проректор Львівського національного університету імені І.Франка *Б.Котур*, в.о. директора Інституту українознавства імені І.Крип'якевича НАНУ проф. *М.Литвин*, декан історичного факультету Львівського університету проф. *Р.Шуст*, а також консул Республіки Польща у Львові *А.Козейовська*.

На круглому столі, котрим керувала д-р соціології, проф. *Н.Черниш* (Львів), було піддано дискусії сучасні наукові підходи до феномена історичної пам'яті та її ролі у суспільстві в минулому й нині. У результаті обговорення даної тематики учасники конференції погодились з культурною зумовленістю цієї проблеми, яка в індивідуальних і колективних вимірах завжди має плюралістичний характер. У виступах учасників круглого столу та присутніх на ньому професорів *Є.Матерницького* (Жешув), *В.Кривошеї* (Київ), *В.Вжосека* (Познань) і *Л.Зашкільняка* (Львів) було проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння індивідуальної й соціальної пам'яті та її історичних аспектів, констатовано зануреність останньої в культурний контекст і суспільно-політичну ситуацію. Наголошувалося на тому, що вона має цілком відчутні ідеологічні асоціації й легітимізаційне спрямування в кожному соціумі. Таке розуміння феномена індивідуальної та колективної пам'яті виявляє небезпеку використання минулого як інструмента маніпулювання історичною свідомістю суспільства й отримання певних політичних дивідендів. У дискусії прозвучали різні думки, котрі, однак, зводилися до спільного знаменника: усвідомлення культурно-комунікативної зумовленості функціонування індивідуальної та колективної соціальної пам'яті, її плюралістичного характеру.

На наступних пленарних засіданнях було розглянуто і продискутовано питання ролі історичної науки в конструюванні образів минулого українців та поляків, місця вчених у цих процесах. На першому з них, присвяченому даній проблемі, з цікавою доповіддю виступила проф. *І.Колесник* (Київ), яка проаналізувала архетипи взаємодії історичної пам'яті й історіографії, відзначені в працях визнаних дослідників цього феномена *М.Гальбвакса*, *Я.Ассмана* та ін. Д-р *К.Полясік-Вжосек* і проф. *В.Вжосек* (обидва з Познані) у своїх виступах наголосили на

культурній зумовленості соціальної пам'яті й навели приклади її функціонування під час вивчення новітньої історії європейських країн.

На другому пленарному засіданні було розглянуто різні аспекти впливу вчених на формування суспільної свідомості. Д-р іст. наук *В.Ващенко* (Дніпропетровськ) розкрив складний внутрішній механізм конструювання М.Грушевським історичної концепції, проф. *В.Тельвак* (Дрогобич) торкнувся ролі ідеологічних спонук у творчості останнього, *Е.Коко* (Гданськ) висвітлив погляди польського історика та публіциста *Ф.Равіти-Гавронського* на минуле України та її народу, а д-р *К.Крульчик* (Познань) – філолога і політика *Л.Цвклінського*. Д-р *Й.Пісунинська* (Жешув) розповіла про драматичні долі львівських істориків після Другої світової війни, а доц. *І.Чорновол* (Львів) – про колонізаційні розвідки у річниці теорії фронтиру американського вченого *Ф.Тернера* в сучасній українській історіографії.

На засіданнях першої секції («Суспільні чинники формування суспільної пам'яті українців та поляків у XIX й XX ст.») доповідачі з України і Польщі конкретизували теоретичні положення, висловлені на пленарних засіданнях, прикладами функціонування історичної свідомості обох народів, зокрема в період національно-визвольної боротьби. Дніпропетровські науковці доц. *Т.Литвинова* й проф. *О.Журба* висвітлили шляхи формування історичної пам'яті та її вплив на формування ідентичностей соціальних верств України у першій половині XIX ст. Д-р *В.Юльковська* (Познань) розглянула дві течії політики краківських консерваторів, зокрема у ставленні до українців Галичини у XIX ст., а *М.Іванська* (Лодзь) показала структуру історичної пам'яті лодзинської еліти на початку XX ст. Доц. *В.Педич* (Івано-Франківськ) розповів про те, як культурно-просвітницька діяльність НТШ у той же період спричинилася до конструювання соціальної свідомості українців. З інтересом було прослухано виступи професорів *С.Трояна* (Рівне) про політики пам'яті в Україні та Польщі у міжвоєнний період і *Х.Вуйцик-Лаган* (Кельце) про «державницьке виховання» української меншини в той же час у Польщі.

Учасники другої секції («Історичні знання як засіб формування суспільної свідомості») основну увагу приділили дослідженню впливу вчених на цей процес в українців та поляків, констатувавши значний внесок дослідників минулого у цю проблему в модерну й модерну епохи. Серед виступаючих і дискусантів домінували науковці з України. Проф. *Ю.Волошин* (Полтава) зробив цікаву доповідь про конструювання образу «освіченого суспільства» української Гетьманщини у працях істориків XIX і XX ст., доц. *І.Куций* (Тернопіль) показав протистояння московфільського та українофільського поглядів у процесі формування історичної свідомості галицьких інтелектуалів XIX ст., канд. іст. наук *О.Руда* (Львів) розповіла про формування образу українського козацтва в польській історіографії XIX й початку XX ст., а д-р *М.Новак* (Гданськ) – про громадсько-політичну діяльність Р.-О.Шептицького у польських патріотичних організаціях наприкінці XIX ст. Декілька доповідей, зокрема професорів *Є.Сінкевича* (Миколаїв) і *С.Цяри* (Варшава), доц. *Л.Лазурко* (Дрогобич), докторів *А.Бжезинської* та *М.Сікорської-Ковальської* (Лодзь) було присвячено українським і польським дослідникам та історичним школам, їх внеску у формування національної ідеології. Професор *В.Яремчук* (Острог) торкнувся особливостей історичної доктрини українських націонал-комуністів 1920–1930-х рр., а *Я.Снопко* (Білосток) повідомив про історичну освіту, що її запровадило Польське гімнастичне товариство у Галичині на початку XX ст.

Робота третьої секції («Традиції та зміни в функціонуванні історичної пам'яті суспільства») концентрувалася переважно на деконструкції усталених і стереотипних уявлень про минуле, котрі видозмінювалися залежно від конкретних суспільно-політичних умов та соціальної практики. Канд. іст. наук *Р.Голик* (Львів) розкрив існування й поширення історичних стереотипів у навчальній і художній літературі, а також мистецтві галичан у XIX та XX ст. Доц. *І.Райківський* (Івано-Франківськ) зупинився на уявленнях наддніпрянських українців про Галичину та її жителів у другій половині XIX ст. Змістовним був виступ канд. іст. наук *О.Середі* (Львів), котрий показав, яку роль відіграла традиція козакофільства в повсякденному житті та формуванні історичної свідомості галичан у той же період. Професор *В.Шандра* (Київ) розповіла про збереження традицій і законодавчих норм Гетьманщини в XIX ст., *Ю.Присяжнюк* (Черкаси) переконливо, на фактах продемонстрував, що на початку XX ст. впродовж одного покоління історична пам'ять українського селянства зазнала докорінних змін у напрямку «націоналізації», *В.Масненко* (Черкаси) презентував доповідь про конструювання традиції української державності в 1920-х рр., а д-р *П.Серженга* (Жешув) – трактування польської Конституції 3 травня 1791 р. у галицькій історичній думці. Інтерес викликали доповіді доцентів *В.Волошенко* (Донецьк), котра проаналізувала часописи із селянської тематики з метою висвітлення уявлень інтелігенції про культурні цінності села, *С.Рудька* (Острог), який розповів про традицію козакофільства під час Української революції 1917–1921 рр., а також *Т.Цимбал* (Кривий Ріг) – про міфологізацію історії України в умовах еміграції.

Заключне пленарне засідання 29 вересня було присвячене українсько-польським аспектам історичної пам'яті, зокрема тим моментам взаємин обох народів у XIX й XX ст., у котрих виявлялися прагнення до взаємоповаги і співпраці. На ньому виступила проф. *Б.Кубіс* (Ополе), яка презентувала цікаву розвідку про відображення взаємин поляків та українців під час

Другої світової війни в польських особистих документах. Д-р *Б.Клясса* (Гданськ) розповіла про ставлення польських романтиків до українського питання, а доц. *М.Геник* (Івано-Франківськ) – про збереження феномена Речі Посполитої в пам'яті наступних поколінь українців і поляків. Проф. *С.Кринський* (Жешув) виступив із цікавими спостереженнями про відображення українських сюжетів у польському мистецтві й художній літературі XIX і XX ст.

На заключному пленарному засіданні було підбито підсумки роботи форуму, відзначено, що соціальна пам'ять відіграє як позитивну (легітимація й ідентифікація осіб та спільнот), так і негативну роль у житті суспільств (творює міфи й стереотипи). Водночас констатовалося, що роль наукового знання, покликаного формувати суспільну свідомість, фактично в усіх країнах залишається менш ваговою, ніж традиційного середовищного виховання та політичних маніпуляцій різних партій. Особливо важливу роль відіграла апеляція до історичної пам'яті у період формування національної самосвідомості й визвольної боротьби за незалежність поляків і українців, коли минуле було чи не найголовнішим інструментом соціальної та політичної мобілізації мас. Проте у сучасних умовах завдяки науковим досягненням у сфері вивчення феномена історичної пам'яті поширюється усвідомлення креативного культурно-суспільного характеру запам'ятовування й забування як індивідами, так і колективами та спільнотами. Учасники конференції ухвалили тему наступної, п'ятої, наукової зустрічі, котра пройде в Гданську наприкінці вересня 2011 р. Вона буде присвячена ставленню української й польської історіографій XIX–XX ст. до західних і східних сусідів.

¹ Підсумком роботи над проектом, що тривав з 2002 по 2006 рр., стала публікація п'яти томів студій (*Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* – Rzeszów, 2003–2007. – Т. I–V), а також заключної колективної монографії «*Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*» (Rzeszów, 2007).

² *Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w XIX i XX wieku.* – Rzeszów, 2008. – 703 s.; *Historia – mentalność – tożsamość. Studia z historii, historii historiografii i metodologii historii.* – Poznań, 2010. – 372 s.